

ӘОЖ 342.511:342.8

Майшекина Эльдана Советовна

PhD доктор, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
e-mail: Eldana_18@mail.ru

Сергазинов Болат Рамазанович

з.ғ.к., доцент Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қаласы
e-mail: sergazinov@yandex.ru

ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТТЕР ДОСТАТЫҒЫ ЕЛДЕРІНДЕ ПРЕЗИДЕНТ САЙЛАУЛАРЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Мақалада ТМД елдерінде Президент сайлауларының тәртібі және құқықтық реттеу қарастыра келген. Мемлекет басшысының барлық тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдеріндегі (Әзірбайжан, Армения, Беларусь, Грузия, Қырғызстан, Түрікменстан, Өзбекстан) сол сияқты Қазақстанда да жалпыға бірдей, тең, төте сайлау құқығының негізінде құпия дауыс беру жолдарын көрсеткен. Сонымен қатар

Автор сонымен қатар, ТМД елдерінің заңнамасы мемлекет басшысына үміткерлерге жоғарғы талаптар қоятын сараптама жасалған. Осы елдерінде Президентті сайлау принципі бірдей болып келетінің тоқталған. Барлық мемлекеттерде жасырын дауыспен халықпен жүргізілетінің, ТМД елдерінде жаңама Президент сайлауының екендігін, барлық дауыс беру жасырын түрінде арқылы өтетіндігін, халықтық дауыс беру арқылы өтетіндігін, Президенттік кандидатураға қойылатын талаптарда өзгешелікті және сайлау жүргізу кампаниялары тәртібінде ерекшелік бар екендігін көрсеткен.

Түйін сөздер: Президент, сайлау, принцип, тәртіп, мемлекет басшысы

В статье рассматривается порядок и правовое регулирование выборов Президента в странах СНГ. Во всех странах Содружества президент избирается на базе всеобщего, равного, прямого избирательного права при тайном голосовании. В республиках Содружества (Азербайджан, Армения, Беларусь, Грузия, Кыргызстан, Туркменистан, Узбекистан, Россия), так же как и в Казахстане, президент фактически стоит над парламентом, осуществляя, как глава государства высшую государственную власть и олицетворяя ее единство.

Автор, рассматривая законодательство зарубежных стран СНГ, пришел к мнению, что к кандидатам на пост президента предъявляются высокие требования, однако принцип избрания Президента в странах СНГ одинаков, во всех государствах он избирается путем всенародного тайного голосования. Косвенных выборов Президента в странах СНГ нет. Отличаются требования к кандидатам в Президенты, а также порядок проведения избирательных кампаний по выборам глав государств.

Ключевые слова: Президент, выборы, принцип, порядок, глава государства

He article deals with the procedure and legal regulation of Presidential elections in the CIS countries. In all Commonwealth countries, the President is elected by universal, equal, direct suffrage by secret ballot. In the republics of the Commonwealth (Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Russia), as well as in Kazakhstan, the President actually stands over the Parliament, exercising, as the head of state, the highest state power and embodying its unity. The author, having considered the legislation of foreign CIS countries, came to the opinion that candidates for the post of President are subject to high requirements, but the principle of election of the President in the CIS countries is the same, in all States he is elected by popular secret ballot. There are no indirect Presidential elections in the CIS countries. The requirements for Presidential candidates differ, as well as the procedure for conducting election campaigns for the election of heads of state.

Keywords: President, elections, principle, order, head of state

Мемлекет басшысы барлық тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдерінде (Әзірбайжан, Армения, Беларусь, Грузия, Қырғызстан, Түрікменстан, Өзбекстан) сол сияқты Қазақстанда да жалпыға бірдей, тең, төте сайлау құқығының негізінде құпия дауыс беру арқылы сайлайды. Президент Парламент алдында тұрғанды, ел басшысы ретінде ең жоғарғы мемлекеттік билікті жүргізеді және бірлікті құрмет етеді.

ТМД елдерінің заңнамасы мемлекет басшысына үміткерлерге жоғарғы талаптар қояды. Ең алдымен (Беларусь, Грузияда - сол елде дүниеге келу және тумасынан азаматы) республиканың азаматы болуы керек.

Түрікменстанда Президент болу үшін, Конституцияның 55-бабына сәйкес, тек қана түрікмен республиканың азаматы ішінен; екіншіден президент болып сайлану үшін 35 жастан кем болмауы керек (қырғызстан және украина). Бесіншіден, ценз белгіленген. Президенттіке кандидат тұрақты түрде республика территориясында 10 жылдан кем емес тұруы қажет (әзербайджан, белорус) 15 жылға дейін (Қырғызстан) [1,656.]. Алтыншыдан, жоғарғы білімі болуы керек. Жетіншіден, президенттікке кандидат діни атағы немесе діни-мәдени бірлестік қызметшісі болмауы қажет. Сегізіншіден, соңғысы үміткерде соттылық болмауы қажет. Президент бір мезгілде басқа

қызметтерді атқара алмайды, парламент депутаты немесе тағыда басқа мемлекеттік өкілетті органдарда қызмет атқаруға, судья, ақша төленетін басқада қызметтер немесе кәсіпкерлікпен шұғылдану болмайды [2].

Сайлаушыларда ұсынылған кандидатуралармен танысуға және таңдау жасауға уақыт жеткілікті болуы үшін ТМД елдерінде елбасыларда кандидаттың ұсынуын күні бұрын басталады және сайлауға екі ай қалғанда аяқталады.

Заң елбасының орынына үміткерлерді ұсынудың субъектілерінің шеңберін орнатады. Бұл: [3,б.45].

- азаматтар, олардың (Грузия, Беларусь) ынталы топтары;

- қоғамдық бірлестіктер, сайлау блокттері;

- өздігінен ұсыну.

Елбасының кандидатурасының ұсынысын халық қолдауы керек. Осылай, елбасының орнына үміткер Беларусьта республика азаматтарымен кемінде 100 мың да ұсынылуы мүмкін, ал Грузияда және Қырғызстан - сайлаушылардың 50 мыңы қол қояды. Егер елбасына ұсынудың бастамасымен азаматтар шығып тұрса, үміткерді ұсыну үшін ынталы топ құрады. Беларусьта бұл топтың құрамына сайлауға қатысу құқығына ие болған кемінде 30 адам кіреді [6].

Бастамашыл топ мүшесінің тізбесі оның бастығының нұсқауымен кешіктірілмей немесе 65 күнге дейін сайлауда үміткер президенттің ұсынысымен сайлау орталығының комиссиясына өткізіледі. Бастамашыл топтың құрамы 5 күн ішінде тіркелуі тиіс. Сайлаушының қолының жиыны ғана бастамашыл топтың мүшелерімен жүзеге асады [6].

Президентті сайлау кезінде демеушілердің қолдауларыменен, және қолданыстағы республикалық заңнаманың жағдайларымен, сонымен қатар бастамашыл топтың қолдарын жинап және рәсімдеп, орталық және аумақтық комиссиялар мүшелеріне кешіктірмей 5 күн мерзімінде үміткерлер ұсынған президент бойынша құжатқа қол қойылуы керек. Қол қойылған құжатта президентті сайлаған халықтың қолдарының жиынын қарап, оны орталық комиссияға тапсырады, сол жерде анықтап тексерістен өткізеді. Тиісті қол жинаушылар, өздерінің жұмыстарын дұрыс атқармаған жағдайда заң бойынша жауапқа тартылады. Орталық комиссия мүшелері сайлау барысында жиналған дауыстар туралы үміткерлерге ақпарат беріп отыруға міндетті [7].

Үміткердің құқығы бойынша, сайлауға түсіп отырған президенттер саяси бірлестік – партияларда, жаппай халықтық қозғалыстарындақатыса алады (Грузия, Беларусь т.б). Айталық, басты қоғамдық бірлестіктер таңдаулы үміткерді президент етіп сайлай алады. Президентке үміткерлерді сайлау барысында, дауыстың көпшілігі қоғамдық бірлестіктің (кұрылтайдың, конференцияның) жоғарғы республикалық органының ортақ құрамынан қабылданады, және хаттамамен рәсімделеді [7].

Егер президент өзін үміткер ретінде ұсынғанда бастамашыл топтың дауыстарының көмегімен үміткер президентке қолдау бола алады. Үміткер президенттер сенім білдірген тұлғалармен жұмыс атқаруға рұқсат берілген (Беларусияда - 20), сайлау барысында өздеріне көмек көрсетуге. Осы тұлғалар байқау туралы, олар үгіт – насихат білдірген президенттің, мүдделерін, мемлекеттік және қоғамдық қарым-қатынастарда қалай ұстайтынын сайлаушыларға түсіндіріп, комиссия мүшелеріне ұсынады. Президент өзінің сенім білдіргенадамдарын сайлау басталғанға дейін өзгерте алады[6]. Сенім тапсырылған тұлғалар, президент сайлау комиссиясында бола алмайды. Үміткерлердің саны дәстүрлі түрде шектеулі емес. Барлық үміткерлер өздерін орталық сайлау комиссиясына тіркеу барысында Республика аумағына хабарлауға құқықтары бар. Президентке үміткер болуға тіркелген барлық тұлғаларға әлеуметтік –техникалық және қаржы жағынан сайлау компаниялары жәрдемдеседі. Президенттік сайлауға тіркелген үміткерлер, сайлау өтетін уақыт аралығында өндірістік және қызметтік міндеттерден босатылады және еңбек ақысы сақталаған қаражатын ала алады. Осындай құқықтарға, президентке үміткер сенім білдірген тұлғаларда ие бола алады. Президентке үміткер тұлғалар республика аумағындағы жолаушылар көлігінің барлық түрлерінде (таксидан басқа) тегін қатынау құқығына ие болады. Президентке үміткер тұлғалар мен олардың сенім білдірген адамдары сайлау өтетін уақыт аралығында жұмыстан шығарылмайды, және басқа жұмысқа ауыстырылмайды. Президентке үміткер адам қылмыстық жауаптылыққа, қамауға, әкімшілік жауапкершілікке тартылмауы тиіс [9,786.].

Саяси партиялардың, қоғамдық бірлестіктердің еңбек ұжымдарының азаматтар, сайлауға түскен үміткерлердің құқығын, саяси және дербес оның іс – сапарларының, жиналыстарын, митингілерін, радио және

теледидардағы сұхбаттарын сайлаубарысында ашық талқылай алады. Сайлау күні үгіт-насихат жүргізілмейді. Сайлау арнайы дауыс беру бөлмесінде өткізіледі. Сайлау басталған уақыттан бастап оның әділ өтуін қадағалау үшін депутаттар, саяси партия өкілдері, президенттің сенім білдірген адамдары және шетел мемлекетінің қадағалаушы өкілдері болады. Айта кетсек, президенттің сенім білдірген адамдары анықталып, керекті құжаттарын сайлау комиссия мүшелеріне 2 күн бұрын көрсетеді (Беларусия) [6.,9,526].

Бұқаралық ақпарат құралдары президенттік сайлаудың өткізілуін түсіндіреді. Оларға барлық мүмкіндіктер берілген. Сайлау өткізуге шыққан шығындар мемлекет тарапынан өтеледі. Ақшаның орынды жұмсалуды орталық комиссия мүшелері бақылайды. Бөлінген қаражат сайлауға түскен президенттер арасында барлығына тең бөліске түседі.

Кәсіпорын, мекемелер, мемлекеттік органдар және қоғамдық ұйымдар комиссияның келісімімен президенттің сайлауына қажетті құрал-жабдықтар, сайлау бөлмесі мен көлік құралдарымен қамтамасыз етеді.

Бұқаралық ақпарат арқылы шыққан республиканың президентінің сайлауларына ұсынған материал, үміткерлердің сайлау алды бағдарламалар мемлекеттік қазына есебінен ақысыз жүргізіледі. Орталық сайлау комиссиясы халыққа республика бюджетінен кандидатқа сайлау алды бөлінген қаражат туралы мемлекеттің парламентіне 6 айдың ішінде есеп беруі қажет

Сайлау кезінде немесе сайлау өткеннен кейін сайлау комиссиясына арыз-шағым түссе, ол 3 күннен кешітірмей немесе дәл сол күні қаралуы қажет.

Халықтың 50% сайлауға қатысса, президент сайлауы өтті деп танылады. Дауыс 50%-дан асса ғана Президент сайланады.

Егер бюллетеньде президентке үміткер екі немесе одан да көп үміткерлер белгілі бір керек дауыс мөлшерін жинамаса, сайлау қайтадан өткізіледі. Екінші, кезеңде ең көп дауыс санын жинаған республика президентіне үміткер кандидат сайлау кворумын сақтай сайланды деп саналады. Беларусьте екінші кезеңде халықтың тең жартысы республика президентіне үміткер кандидатқа дауыс беруі керек.

Сайлау кезінде екі үміткердің ешқайсысы сайланбаса, жаңадан қайтадан сайлау жүргізіледі. Жаңа сайлау жүргізіледі, егер екінші кезеңде үміткерлер белгілі бір дауыс санын

жинамаса және сайлау ережелері бұзылған жағдайларда.

Грузия мемлекетінде сайлаудың екінші кезеңінде бірінші кезеңде ең көп дауыс жинаған екі кандидатқа ғана дауыс береді. Сайлаудың екінші кезеңінде сайлаушылардың 1/3 бөлігі қатысса, сайлау өткізілді деп танылады. Ең көп дауыс жинаған және басқа да үміткерлерден асып түскен кандидат, сайлаушылардың кем дегенде 1/5 бөлігінен дауыс жинаған үміткер жеңді деп саналады [4].

Егер сайлаудың екінші кезеңінде кандидатты анықтауға мүмкіндік болмаса, Орталық сайлау комиссиясы басқа кандидаттарды таңдап жаңадан сайлау жүргізеді. Алғашқы өткізілген сайлау жарамсыз деп танылғаннан кейін, кем дегенде екі айдан (Грузия) немесе үш айдан (Қырғызстан) кейін өткізілуі керек. Қайтадан құрылған сайлау еш өзгеріссіз сол учаскіде бұрынғы сайлаушылар арасында жүргізіледі.

Қырғызстанда Президент сайлауының нәтижесі 7 күннен кеш емес Республика Конституциялық Сотымен бекітіледі.

Молдовия мемлекетіне құрметті қонақтар ретінде тіркелген дипломаттық корпустар өкілдерін, діни мәденилерді, жаппай қоғамдық-саяси партиялардың жетекшілерін, елдің және шекараның аржағынан жергілікті ашық басқарушылар, белгілі беттердегі органдардың және қозғалыстардың, ұлттық-мәдени, жетекшілерін шақырады. Президент халықтың және Отанның алдында адал қызмет көрсетуге ант береді; заңды республикаларды және Конституцияны сақтауға; ҚР азаматтарының құқықтарын сақтауға және бостандықтарын қамтамасыз етуге, азаматтардың абыройы мен қадір – қасиетін сақтауға; мемлекеттер егемендік және тәуелсіздік, аймақтық тұтастық, саяси - экономикалық жағдай және мәдени тәуелсіздікті қорғауға; абыроймен орындау (президенттің міндеттері. Әзірбайжанның 116-бабында; Беларусьте конституциясының 83-бабында көрсетілген) [3].

Президенттің инаугурациясының мерекелік салтанатында тек парламент депутаттары, конституциялық соттың және жоғарғы соттың Палатасының қазылары қатысады. Президенттің өкілдігінің мерзімі ТМД шет елдерінде - бес жыл. Елбасы Президенті басқа мемлекеттік органдарға өкілдігін беруге құқығы жоқ. Елбасы президенті атқарушы өкіметтің иммунитеті– (Грузия конституциясының 75-бабы; Молдовия конституциясының 2-бабы.) болып табылады. Яғни, мұнда Елбасы ешқандай қылмыстық немесе әкімшілік жауапкершілікке тартылмайды

деп түсіндіріледі. Осы ұстаным конституцияда бекітулі. Одақтың барлық мемлекеттік өкілдерінде мерзімінен бұрын тоқтату:

1) егерде өзі ерікті түрде жұмыстан кету туралы Елбасы парламентіне арыз жазса;

2) Елбасы науқастану және қайтыс болса өкілдігі заңсыз күшке енеді;

3) Елбасы лауазымын шектеу заңмен көзделген уақиғаларда.

Егер, Елбасы өзінің қызметін атқара алмайтын болса өз еркімен қызметтен кетуге құқығы бар. Елбасының ерікті түрде қызметтен кетуі туралы шешім қабылдау, тек қана өзінің ғана құқығы бар.

Әзірбайжанда елбасының ерікті түрде қызметтен кетуі туралы арыз халықаралық конституциялық сотта шешім (Әзірбайжан конституциясының 117- бабында) бекиді. Беларустың елбасы қызметтен ерікті түрде кететін болса, парламенттің төменгі Палатасымен - ұлттық өкілінің Палатасымен (Беларус конституциясының 87б.) қабылданады [3].

Қырғызстанда елбасы қызметтен кету туралы арызы Жогорку Кенеш палатасының бірлескен мәжілісінде (Қырғызстан конституциясының 50 бабында) қаралады.

Науқасына байланысты елбасын қызметтен босату конституцияға байланысты жүзеге асады. Қазақстанда денсаулығына байланысты мерзімінен бұрын қызметтен босту туралы парламент палатасында кемінде ? әкімдер әр облыстан және облыс мамандары Конституциялық Кеңес мәжілісінде қаралады.

Қырғызстанда бұл науқасына байланысты мәселе қаралмай қалса, мерзімнен бұрын қызметтен босатуды Жогорку Кенеш палатасының комиссия мүшелері 2\3 дауыстан кем емес дауыс (Қырғызстан конституциясының 50б.) беріп шешім қабылдайды.

Азербайжанда Милли меджлис (парламенті) елбасының науқасына байланысты деректі растау үшін Республикалық конституциялық сотқа жүгінеді.

Конституциялық сот бұның шешімін көпшілікпен 6 дауысқа бекітіп шешеді.

Уақиғада егер конституциялық сот толық айрылудың дерегін еңбекшілдіктің президентінің растамайды, сұрақ есептелмеген деп (Азербайжан конституциясының 117-б.) саналады.

Егер Өзбекстанда, елбасының науқастануына байланысты жұмысын атқара алмайтынын Олий мәжілісі (парламент) мемлекеттік медициналық комиссиясы растаса, он күндік Олий мәжіліс

жиналысында депутаттар арасында уақытша, үш ай мерзімге дейін Республика президентінің өкілдігін атқарады. Президенттің сайлаулары президент қызметін босатқаннан бастап үш ай мерзім ішінде сайланады. Әскери немесе төтенше жағдай туындау кезінде президенттің сайлауы ескерілмейді.

Президенттің өкілдігінің лауазымнан (импичмент) мерзімінен бұрын тоқтатуы – үшінші себеп болады.

Импичменттің негізі:

а) істе- мемлекеттік немесе өзге ауыр қылмыстың орын алуы;

б) президенттің антының бұзушылығы (Тәжікстан, Түркіменстан);

в) конституцияның және конституциялық заңның (Түркіменстан) конституциялық соттың шешімімен - растаған дөрекі бұзушылықтары. (Грузия конституциясының 75б.; Молдова конституциясының 89б.)

Шет ел одақтар конституцияларында импичменттің түбіртек тізбесі беріледі.

в) Грузия Конституциясы 75 - Конституциялық шешімнің растау, заңдық конституцияларды және қатаң бұзушылық конституциялар (Туркменистан 89 бабы).

Лауазымды адамдардың негізінде тізімді күн тәртібі ретінде шетел аймақтарда конституциялар қарастырылады. Байқап қарасақ, кең түрде жорамалданбайды.

Әр елдерде конституциялық реттеу лауазымдылық процедурасы әртүрлі болып келеді. Бұл процедурада үш жағдай ескеріледі;

1) Президенттің парламентке сенімсіздігі болса сұрақтарды қайта талқылауға береді, кім лауазымды тұлғаларды ұсынысқа басшылық етеді т.б.

2) Мемлекет басшыларының қызметі бойынша сұрақтарды кім шешеді;

3) Президенттің уақытша міндеттері кімге жүктеледі.

Грузияда мемлекет басшыларының қызметі бойынша сұрақтардың 4/1 шешімі жазбаша талаптар мен жүзеге асырылады, Молдовияда — парламент мүшелерінің жалпы сан 1/3. Парламент мүшелерінің жалпы сандары бойынша 2/3 дауыс беру бойынша шешім қабылданады [2].

Президент парламентке өзіне берілген айыптау бойынша түсінік береді. Молдовияда, Президент қызметіне шектеу туралы шешімді Парламент 30 күннен кем қарамау керек, референдумда Президентті қызметінен шектеу туралы сұрақтар қарастырылады.

Түркіменстан Конституциясында, егерде Конституция мен Халық Мәслихаты заңында Президенттік құқықбұзушылық болса ол, президентке деген сенімсіздік халықтың дауыс беруі арқылы қарастырылады (Түрікменистан Конституциясы 60б). Президентке деген сенімсіздік бойынша сұрақтар 3/1 қарастырылуы мүмкін, Халық Мәслихатының белгілі мүшелерінің санына қарай 2/3 дауыс бойынша шешім қабылданады.

Тәжікстанда егерде ант бұзылса немесе Президент қылмыс жасаса Конституциялық соттың тұжырымы бойынша және арнайы Мәжіліс комиссиялары мен сонымен қатар 2/3 халық депутаттарының шешімі бойынша Президентті қызметтен шектейді. Президенттің ант бұзушылығы және қылмыс жасауы туралы мәселені квалификацияланған көп дауыстын кем дегенде 2/3 бөлігін халықтық депутат парламенті енгізеді. Бұл жағдайда Оли Жоғарғы Сот төрағасы Мәжіліс сессия отырысында төрағалық етеді. Халық депутаттары ант қабылдайды, бұл сұрақтарды қарау барсында абыроймен, заңи және әділділікпен қарайды. Президенттің атқарылған қызметінің босатылғаннан кейін оның тергеу ісі жағастырылады: кінә тағылады, іс сотқа жүктеледі.

Әзербайжанда Милии Мәджлисінің қаулысы бойынша Президент қызметінен шектелуі мүмкін, Конституциялық Соттың қабылдауы бойынша 95 дауыстың көпшілігі ұсынылады (Жалпы депутаттар саны 125). Бұл жағдайда Әзербайжанда Конституциялық сот бұл қаулыны 1 жұма ішінде қарамаса ол заңды күшіне енбейді.

Әзербайжанда Милли Мәджлисінде Президентті шектеу туралы Конституциялық Соттың шешімі белгіленген күннен кейін 2 ай ішінде қаралуы керек. Бұл жағдайда қаулы белгіленген уақытта парламентпен қабылданбаса, айыптау, Президентке қарсы

шығу, қабылданбайды деп есептелінеді. (Әзірбайжан Конституциясы 120-бабы). Қырғызстан Республикасында Президентің қызметтен босату Жоғарку Кенеша төрағасының халықтық жиналысында егерде мемлекетте өзгеріс болса немесе ауыр қылмыс жасалса Жоғарку Кенеша жиналысында заң шығарушы органдармен алынып тасталынады, Қырғыз Конституциялық сотының шешімімен расталады. Заң шығарушы орган жиналысында Президенттің қызметіне тағайындалған айыптын 2/3 дауыстын көп.

Президенттің қызметтен босатылуы туралы шет елдерде және ТМД елдерінде парламент мезгілінен бұрын қызметін тоқтатқан кезде қарау туарлы сұрақтарда қарамау мүмкін емес. Өзбекстанда Президент белгілі бір себептермен өзінің міндетін атқару мүмкін болмаған жағдайда, басқадан жаңа Президент сайланғанша оның өкілеттігі Меджлис Төрағасына беріледі. Бұл жағдайда Президент сайлауы екі айдан кешіктірілген өткізілуі қажет. Президент лауазымының атқарушы тұлға сайлауға түсе алмайды.

Президент оның абыройы, атақ даңқына қол сұғылмайды. Өзінің Президенттік лауазымын атқару барысында оны тұтқындауға, немесе қылмыстық жауаптылыққа тартуға болмайды, егер президентке парламентпен тағылған импичментті санамағанда.

Сонымен қортына келе айта кететін жайт ТМД елдерінде Президентті сайлау принципі бірдей болып келеді. Барлық мемлекеттерде жасырын дауыспен халықпен жүргізіледі. ТМД елдерінде жаңа Президент сайлауы жоқ. Сонымен қатар Президенттік кандидатураға қойылатын талаптарда өзгешелік бар және сайлау жүргізу кампаниялары тәртібінде ерекшелік бар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Первый Президент Республики Казахстан и формирование правового государства. Ч.1/под общ.ред. А.С.Сагынали, Б.М. Каиповой. - Алматы: изд. дом «Таймас» 2008, -192с.
2. Конституция Республики Молдовы. Принят: 29 июля 1994 года // <http://worldconstitutions.ru/?p=127>
3. Конституция Азербайджанской республики. Принят: 12 ноября 1995 года // <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>
4. Конституция Грузии. Принят: 24 августа 1995 года // <http://worldconstitutions.ru/?p=130>
5. Конституция Кыргызской Республики. Принят: 27 июня 2010 года // <http://rus.gateway.kg/content/gov/Constitution/41>
6. Конституция Республики Беларусь. Принят: 15 марта 1994 года // <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2101>
7. Конституция Республики Узбекистан. Принят: 8 декабря 1992 года // http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=818
8. Конституция Российской Федерации. Принят: на всенар. голосовании 12 декабря 1995 года // <http://constitution.kremlin.ru/>
9. Комкова Г.Н., Е.В. Колесников, О.В. Афанасьева. Конституционное право зарубежных стран: учебник. - М., изд-во Юрайт, 2011.-403 с.

Майшекина Эльдана Советовна

Лауазымы: PhD доктор, мемлекеттік құқықтық пәндер кафедрасы меңгерушісі, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

Почталық мекен-жайы: Индекс 071400, Семей қ., Абая көшесі 94

Ұялы тел: 87757591715

Сергазинов Болат Рамазанович

Лауазымы: з.ғ.к., Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының доценті, Семей қаласы

Пошталық мекен-жайы: Индекс 071400, Семей қ., Абая көшесі 94

Ұялы. тел: 87778546469

Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдерінде президент сайлауларын құқықтық реттеу

Майшекина Эльдана Советовна

Должность: PhD доктор, заведующая кафедрой государственно-правовых дисциплин, Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета, г.Семей

Почтовый адрес: Индекс 071400 г. Семей, ул. Абая 94

сот. тел: 87757591715

Сергазинов Болат Рамазанович

Должность: к.ю.н., доцент кафедры государственно-правовых дисциплин Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета

Почтовый адрес: Индекс 071400 г. Семей, ул. Абая 94

Сот. тел: 87778546469

Правовое регулирование выборов Президента в странах СНГ

Eldana Maiskina Sovetovna

Position: PhD doctor, head of the Department of State and legal disciplines of the Kazakh humanitarian and legal innovation University

Mailing address: code 071400 Semey city, Abay street 94

Mobile phone: 87757591715

Sergazinov Bolat Ramazanovich

Position: k.yu.n.. head of the Department of State and legal disciplines of the Kazakh humanitarian and legal innovation University

Postal address: code 071400 Semey, Abay street 94

Mobile phone: 87778546469

Legal regulation of Presidential elections in CIS countries